

ÎNSINGURĂRILE DEȘĂRATULUI PAUL GOMA

Doctor habilitat în filologie **Andrei ȚURCANU**
Institutul de Filologie al AȘM

„Basarabia rainică”. Așa i-a zis Paul Goma locul unde a văzut lumina zilei și unde a copilărit. E locul său de întoarcere în cercuri, prin datele rememorărilor narrative sau prin evocările documentare ale unei istorii ingrate, dramatice. Dar și Centrul, de care s-a tot îndepărtat într-o succesiune de exiluri fizice forțate, pornind cu cel din 1940, „un exil pe loc”, cum îi zice el, și sfârșind cu plecarea din 20 noiembrie 1977 cu pașaport turistic românesc, schimbat, în Franța, pe un certificat de refugiat. Un refugiu perpetuu și o însingurare tot mai adâncă, ineluctabilă, într-un destin anevoios de deșărat. Între veșnica revenire și neconținută îndepărtare de Basarabia, omul „fără așezare”, deșăratul Goma rămâne un martor incoruptibil, un exemplu de neuitare, o conștiință incomodă, dar și un condamnat.

La primul popas al refugiului, în 1944, în întunericul unei școli din Ardeal, mama îl îndemna pe micul Păulică să doarmă: „Sa dormim, puiul-mamii. Măcar în somn sa nu fim refugiați.” [1]. E fraza pe care traducătorul italian a pus-o în titlul romanului *Din calidor* (Editura Keller, 2010) – „Nel sonno non siamo profughi” (În somn nu suntem refugiați), intuind în ea expresia emblematică a unei predestinări tragice – o neconținută îndepărtare de locul de baștină a acestui Ahasferus al Basarabiei și o Ithacă mereu interzisă.

Într-un interviu din 1994, scriitorul făcea o paranteză cu titlul de glumă, dar cu un subtext destul de grav: „Soljenițin pe undeva e basarabean. De ce? Pentru că eu în cărțile astea de aici – *Din Calidor* și nu-știu-ce – vorbind de Basarabia, de locul unde doresc să mă întorc, însă istoria care suflă cu vântul ăla, crivățul din Răsărit... Spre Apus noi toți fugim, fugim... și, deci, copilul care a aflat că pământul e rotund zice: „Nu-i nimic. Eu o să mă întorc în Basarabia de partea cealaltă a Pământului”. Deci, Soljenițin, ca și cum ar fi fost basarabean, s-a întors pe la Vladivostok. El s-a reîntors prin celălalt început al Rusiei, acolo pe unde începea Gulagul.” [2].

Nu a zis niciodată că nu dorește să se întoarcă. A știut și a crezut mereu că are o Patrie. O Basarabie românească, de care a fost rupt într-un mod brutal în copilărie, pe care, e drept, nu a identificat-o cu mama

ca Vieru, dar în evocările căreia Ion Negoïtescu distinge un lirism aparte: „Un plâns lăuntric continuu hrănește acest lirism cu apele lui lustrale, purificatoare.” [3].

Istoria însă nu crede în lacrimi. Cu atât mai mult dacă „plânsul lăuntric” răzbate de sub ghimpia unei conștiințe atroce care nu uită nimic și nu iartă nimic. Or, tocmai acest mod de a reacționa categoric, tranșant, cu demnitate, această situație omenească într-adevăr și dreptate au fost țintele preferate ale istoriei căzută peste Basarabia și România cu tancurile sovietice. Din experiențele ei funeste, în valuri succesive, de „piteștizare” a ieșit „omul nou” cu o conștiință comunizată, temelie a unei „patrii” noi, în care Goma nu (mai) are loc de așezare. Nu e vorba doar de niște ranchiune, de orgolii rănite sau vanități ofensate. E ceva mai grav. E o frică de Justițiarul în absolut Goma, o teamă de cauterizările Verbului său aspru.

Istoria cu chipul ei de Cain barbar și-a făcut treaba: acolo unde nu l-a ucis la modul direct pe Abel, „cel plăcut lui Dumnezeu”, i-a luat conștiința, l-a privat de memorie și de voință, l-a obișnuit cu adularea idolilor și l-a aruncat într-o stare abulică de uitare de sine și supunere lașă față de orice prezență a puterii. În acest context, exemplul necruțător de demnitate și rezistență al lui Goma stârnește disconforturi morale, agasează, înfurie. Și, mai ales, distanțează, ridică ziduri: de tăcere, de indiferență, de înfricoșare. De atâtea ori m-am convins, tot ce intră în atingere cu scriitorul nostru, cu opera sa intră imediat în tonul maximei alerte. Parcă ar fi vorba de un ciumat!

În acest front larg de izolare și însingurare a marelui nostru exilant, gesturile de susținere și argumentele unor sprijinitori pro Goma (un cerc de „marginali”, li s-a spus, dar un cerc într-o lentă creștere, totuși!) nu contează prea mult. Deocamdată, în atitudinea publică față de el, prevalează o majoritate compactă, ostilă. Un pic mai dintr-o parte, dar exprimând magistral punctul de vedere al majorității respective, vine această afirmație jenantă, paradoxală, penibilă chiar, dar și dramatică prin sensul care-l implică, nu prin înțelesurile afișate: „Goma de fapt nu e moldovean, e un originar dintr-o Basarabie care nu mai există și

dintr-o Românie care nu mai există. Lumea de la noi e mai tolerantă după tot ce i s-a întâmplat. Goma nu cred că s-ar simți bine la Chișinău. Și nici noi nu cred că ne-am simți bine cu Goma laureat al Premiului de Stat. Pentru că noi, moldovenii de azi, suntem copiii unui viol istoric pe care Goma nu-l acceptă, dar noi nu avem cum să nu-l acceptăm, pentru că e vorba de mama și tata, iar tata a fost Stalin...” [4].

În amestecul de criterii și suprimarea principiilor de moralitate, în lipsa de discernământ a valorilor toleranța nu mai este o atitudine omenească de înțelegere, de superioară îngăduință, de compasiune și iertare. O filozofie a vieții profund amorală și un mod promiscuu de existență se lasă întrevăzut în atitudinea acestui „umanism” postcomunist. Goma și-a declarat în repetate rânduri preferința pentru trei mari contestatari din literatura română: Panait Istrati, Stere și Eugen Ionescu. În nihilismul acestor trei îndărătnici din speța cântitorului personaj din zicerea folclorică „Vodă – da, iar Hâncu – ba” el a văzut acel bob de sare care într-o comunitate socială devine un principiu ontologic de adevăr și echitate. E „stropul de moralitate” purificator, stenic, care îi dă acesteia un sens major, îi indică o țintă nobilă de existență și creație. În același interviu din 1994 Goma își imagina traseul altui destin: „În România am fost prost, fiindcă trebuia să rămân în România, să fi plătit cotizații, să fi mers la ședințe și așa fi avut apartament de la Uniune, împrumuturi, mi-aș fi publicat cărțile, n-aș fi așteptat să debutez la 55 de ani.” [5]. N-a fost să fie! Și măneanul nostru continuă cu un sarcasm amar: „Aș fi fost un „adevărat inginer al sufletului omenesc”. Nu un terchea-berchea care își imaginează că a fi scriitor e altceva decât a fi intelectual, ci comparabil doar cu preotul. Așa mi-am închipuit eu, pentru că așa și-a închipuit și Stere, și Istrati. Să faci pentru popor orice, riscând totul.” [6].

Într-un moment, mulți ani deja în urmă, am crezut că în rătăcirile noastre prin vraștile postsovietice avem nevoie de un preot, simțeam o lipsă acută printre noi a unui Paul Goma. Niște tatonări la un nivel destul de înalt al puterii de la noi mi-au dat niște speranțe că s-ar putea să-l aducem acasă. I-am scris propunându-i să începem îndeplinirea formalităților ce țin de

recunoașterea cetățeniei moldovenești. Mi-a răspuns cu scepticismul implicit al „pățitului”. Printre rânduri însă am citit și o bucurie abia reținută, un licăr de speranță. În eternul exilant simțeam un suflet singuratic dornic de așezare. Departe de ai săi, de cei pentru care „a riscat totul”, sărac și bolnav într-o țară străină, cu un statut incert de apatrid, la vârsta sa înaintată, ar fi avut nevoie de o dovadă de înțelegere, de un semn de recunoaștere, de un pic de dragoste. Astfel, s-a lăsat și el furat, ca și mine, de iluzia că toate acestea i le pot oferi basarabeniului lui, că în ceasul al 12-lea al vieții ar putea să-și găsească liniștea după care tânjește sufletul său zbuciumat, că baștina, căreia i-a purtat mereu chipul „rainic” prin lume, ar putea deveni popasul de la urmă al nesfârșitului său refugiu.

Pentru o lume în care boncăluiește legiunea, unde gloata optează pentru Baraba, iar preotul e doar un popă care vânează „kapica” ar fi fost prea frumos! Și Goma a rămas în singurătățile sale de deșărat, iar noi, și mai singuri, și mai rătăciți în rătăcirile noastre, nu avem pe cine întreba precum Isaia: „Străjerule, cât a mai trecut din noapte? Străjerule, cât mai este până trece noaptea?”

P.S. Printre puținele instituții oficiale care au reacționat într-un mod onorabil atunci când a fost vorba de Paul Goma a fost doar Academia de Științe. Instituirea și acordarea scriitorului nostru a premiului AȘM pentru diasporă și, recent, conferirea titlului onorific de *Doctor Honoris Causa* sunt printre puținele gesturi de normalitate, prin care baștina a făcut dovada recunoașterii meritelor sale.

BIBLIOGRAFIE

1. Paul Goma. Din calidor. O copilărie basarabeană. Ed. definitivă, îngrijită de Flori Bălănescu. Oradea, Ratio si re-velatio, 2015, p. 303.
2. Erizanu Gh. Carte orange. Chișinău: ARC, 1995, p. 29.
3. Negoșescu I. Scriitorul Paul Goma. În: Paul Goma, Arta refugii. Ed. A II-a. Chișinău: Basarabia, 1993, p. 376.
4. <http://unmoldoveanlaroma.blogspot.md/>
5. Erizanu Gh., *ibidem*, p. 30.
6. *Ibidem*.